

IZ GLAZBENE PROŠLOSTI

GLAZBENA ZRNCA IZ BOSNE

Po Bosanskoj Krajini

Zdenka Miletić

*»Što j' se ono Travnik zamaglio,
Ili gori il' ga kuga mori?
Niti gori nit' ga kuga mori,
Djevojka ga okom zapalila.«*

Prisjećam se tih nekoliko stihova stare popijevke što ju je znala moja majka u mlađim godinama zapjevati. Prolazim kroz Travnik u trenucima kad se dan sprema na počinak. Vlašić zaogrnut u purpur stoji kao kakav car na večernjem horizontu. Autobus žuri ostavljajući mjesto s bezbroj upaljenih žarulja, koje u daljini čine blagu svjetlosnu maglu. Prelazimo planinskim prijevojem preko Komara, te skrećemo prema nekad kraljevskom gradu Jajcu. Nakon poduže vožnje konačno se zaustavimo. Nas nekoliko preostalih putnika napustismo autobus. Utihnuli putovi od trke i užurbanih koraka. Tišinom se uspavao grad. Slušam šum Plive koja se preko sedrenog stijenja ruši duboko dolje u Vrbas.

Prijedoh mostom preko rijeke i uputih se gradskim vratima. Kroz prozore stepenasto poredanih kuća uz brijeg izbijaju snopovi svjetlosti. Ulicom tek po koji prolaznik skreće u sporedan sokak, a odjek koraka postepeno nestaje u tami. Penjući se u smjeru Medvjed-kule stigla sam do kuće moje znanice. Susret i radost nakon više godina. Zajednička školska klupa ostavila je u jednom kutu naših duša nešto što se sada toliko uzburkalo. Dug razgovor koji zapodjenusmo odvede nas dugo u noć. Pođosmo na počinak da bih sutrašnji dan provela u šetnji i obilasku tog starog i lijepog gradića na utoku rijeke Plive u Vrbas.

Jajce sagradi vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić na jajolikom sedrenom kršu, a 1423. g. odabraše ga za stono mjesto bosanski vladari. Stjepan Toma u njemu kraljuje, a zadnji bosanski kralj Stjepan Tomašević u njemu je krunjen. Grad i tvrđava su na uzvisini tako da je Turci jedva osvojiše. 1463. i 1464. g. u bivšim kraljevskim vrtovima logorovao je pri jurišanju na Jajce sultan Fatih Mehmed II, zbog čega su i danas u narodu očuvani nazivi: Carevo polje, carev hrast, Voda carevica.

Od znamenitosti obidoh Medvjed-kulu iz 14. stoljeća, najstariju građevinu današnjeg Jajca. Služila je za obranu. Preko puta su, nešto niže, katakombe (u narodu očuvan je i naziv halvat), podzemni hram isklesan u stijeni. Po uklesanim crtežima i nedovršenu Hrvojevu grbu misli se da ga je gradio Hrvoje sebi i porodici za grobnicu.

No, ne postadoše katakombe grobnica ni zadnjem bosanskom kralju Stjepanu Tomaševiću jer mu je grob u Smriku pod Humom.

U neposrednoj blizini je zvonik sv. Luke s ostacima kršćanske crkve, koja je postojala prije turskog osvajanja. Za vrijeme Turaka pretvorena je u Sulejmanovu džamiju. Na zvoniku sazidaše munaru sa šiljastim krovom, a od kamenih ploča šerefte odakle se zvalo na molitvu. Džamija je izgorila, a u novije vrijeme toranj je učvršćen i pokriven. Penjući se serpentinama između kuća naišla sam na staru građevinu Sahat-kulu, iznad koje je na samom vrhu brda tvrđava s ostacima kraljevskog dvora. O ljepoti tog dvora govore građevni ornamenti prenešeni u Zemaljski muzej u Sarajevu. U tvrđavi iznad gradskih vrata stoji i danas u kamenu uklesan grb bosanskih kraljeva.

Stari spomenici su i Plivska kapija, zatim kula na Banjalučkoj kapiji, čiji bi naziv trebao biti »Popovska kula«. Podignuta je 1495. iz zaklade od 32.000 dukata koju je zagrebački biskup Osvald Thuz ostavio za popravak i održavanje krajinskih gradova prema Turcima, u prvom redu Jajca. Turci su je zvali »papaz kapija«, a kršćani »fratarska kapija«. Na grob zadnjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića ne odoh radi udaljenosti i skučenog vremena. Međutim, lijev se spomenik nalazi u franjevačkom samostanu u Jajcu u obliku freske »Bosna plače«, rad slikara Marka Antoninija. Freska predstavlja nadgrobnu ploču kralja (koja i danas postoji) nad kojom plače žena u narodnoj nošnji okolice Jajca, a sa strane su naslonjene gusle s prekriženim gudalom. Kist je ovdje zabilježio posljednji trenutak bosanske države. O spomenicima još starijeg vremena ne mogu pisati, kao ni novije povijesti, zbog opsežnosti.

Sutradan sam nastavila putovanje u smjeru Banje Luke. Prolazim pokraj slapa Plive koja rušči se rasprskava vodu u bezbroj kapi, a ove obasjane suncem rasipaju svjetlost u širok spektar boja. Dok se vozimo uz Plivu, korito joj postaje šire, a tok mirniji dok ne prijeđe u jezero. U njega sa slapovima spušta voda iz drugog, gornjeg jezera. Šumom obrasla brda koja ih okružuju uranjaju u bistru vodu smaragdne boje. Prolazimo pokraj mlinova. Oko petnaestak starih vodenica skriveno je u zelenilu stabala, pod kojima pjene i buče jazovi plivine vode. Skrenusmo u dolinu Vrbasa. Put je ovdje isto tako lijep. Vrbas nema prirodnih pojava kao pritoka mu Pliva, ali ima

svoj osobiti čar, strme i tijesne klance, gudure i čudnovate riječne vijuge. Prolazim i gledam kroz prolazr autobusa. Zaista je tu priroda rastresla veličanstvene okrajke svoje bogato ukrašene odjeće!

Već vidimo u daljini vrh planine Čemernice dok se s naše strane spuštaju obronci planine Manjače. Dobar je to znak. Počet ćemo se spuštati u niša područja i tako se bližiti Banjoj Luci. Nakon poduže vožnje stigismo. Velik je to grad koji samo djelomično poznajem. Upitavši jednu prolaznicu za franjevački samostan u Petrićevcu, krenula sam u tom smjeru. Skriveni za omanjim brijegom u pitomoj zeleni nalaze se novi samostan i novo građena crkva. Suvremena gradnja, beton i staklo, suvremena arhitektura pomalo mome oku neobični.

Upoznavši fra Alojzija, glazbenika ove župe, zanimala sam se za glazbenu baštinu ovoga kraja i uopće Bosanske Krajine. Crkva i samostan su srušeni u potresu 1969., ali ipak dio samostanske biblioteke i arhiva je spašen. Razgledam biblioteku koja je u završnoj fazi sređivanja. Letimično pređoh pogledom po policama. Među rijetkostima zapazila sam Kuran pisan arapskim jezikom, a ispod ovog teksta je prijevod na turskom jeziku (dvojezičan). Fra Boris Ilovača kupio ga je na pijaci 1926. g. od jedne bule. Tu je još jedan na arapskom jeziku izdan 10. redžepa 863. g. po Hedži (10. srpnja 1458. g. po Kristu). Zanimljiv je vječni kalendar pisan na raznim jezicima, zatim priličan broj inkunabula. U razgovoru s fra Alojzijem dobila sam neke podatke iz oblasti glazbe, koja je bila povod mome dolasku.

Na području Bosanske Krajine bilo je marljivih franjevaca koji su svojim radom doprinjeli razvoju duhovne glazbe i u ono je doba unapređivali. Ovdje ću spomenuti najzaslužnije.

Fra JOSIP PEULIĆ

Rođen je 1872. g. u Bosanskoj Gradiški. Spada među najtalentiranije franjevce — glazbenike ovoga kraja. Studij teoloških nauka učio je u Rimu od 1892. do 1899. g., gdje je posebno studirao i glazbu. Po povratku u domovinu sa sobom je donio i u arhivu samostana na Petrićevcu ostavio dosta crkvenih popjevaka i skladbi. Većinom su to prijepisi talijanskih kompozitora. Dvije su mu vrijedne zbirke rukom pisane. Prva nosi naslov: RAZNOVRSNI GLAZBENI SASTAVCI OD RAZNIH SKLADATELJA Prepisa u Rimu F. J. PEULIĆ, 1892. g. Veličina je knjige 29x21 cm, stranica ima 1—170.

Naslovna strana pijevnika je bogato oslikana i ljudskim figurama, što dokazuje nadarenost za slikanje. Notno pismo je suvremeno. Pijevnik je ispisan uredno i precizno tako da se stiče dojam kao da je tiskan.

Drugi pijevnik nosi isti naslov, istih je dimenzija kao i prvi, samo ima 156 ispisanih stranica. Naslovna je strana također oslikana. Među raznim skladbama nalazi se npr. COR JESU FLAGRANS, P. P. Battista, CANTANTIBUS ORGANIS, Gaetano Capocci, ANTIFONA PER LA FESTA DI S. CECILIA, skladba za orgulje i druge instrumente kao i troglasni dječji zbor, te tako redom. Osim ovih pijevnika postojale su i njegove vlastite skladbe koje su u potresu neke oštećene a neke uništene. Umro je u Petrićevcu 1915.

Fra ALFONZ KUDRIĆ

Rođen je u Bosanskoj Gradiški 1873. Bogosloviju uči u Pečuhu. Prirodno nadaren za glazbu, što je već kao bogoslov pokazao. Kasnije kao kapelan bavi se glazbom (svirao je violinu, flautu i glasovir), ali ga posebno treba spomenuti kao velikog prijatelja crkvenih pjevačkih društava. Još kao student bogoslovije u Pečuhu skuplja glazbena djela, što čini i kasnije kao nastavnik na franjevačkoj gimnaziji u Visokom. Službovao je u raznim mjestima i svuda doprinosio svojim radom njegovanju glazbe. Bio je utemeljitelj Hrvatskog pjevačkog i tamburaškog društva »Krajišnik« u Bihaću, potpomagač duhačkog orkestra franjevačke gimnazije u Visokom, začasni član Hrvatskog pjev. društva »Nada« u Banjoj Luci (1918.), član odbora društva »Sv. Cecilija« i dobrotvor pjevačkog društva »Sv. Cecilija« u Smederevu (1929. — 1940.). Vrijedno je spomena i ovo: za 50. obljetnicu franjevačke gimnazije u Visokom 1932. g. fra Alfonz je za tamošnju biblioteku poslao dar od 256 komada glazbenih djela što ih je sabirao od rane mladosti. Kad je konačno došao u svoj samostan na Petrićevac, samostanskoj biblioteci je predao 50 raznih glazbenih djela i knjiga. Umro je na Petrićevcu 1951.

Ovim sam, da tako kažem, načela pisanje o glazbenoj baštini Bosanske Krajine. Dokumenti koji govore o njoj uglavnom su očuvani u ovom samostanu.

Potkraj dana napustila sam samostan zadovoljna. Moje putne relacije ne samo da su obogaćene lijepim dojmovima nego postadoše, bar mi se tako čini, uzvišenije i trajnije. Vraćam se putem mimo voćnjaka. Pitomi brežuljci ostaju iza mene u tišini predvečerja.

PRIRUČNIK ZA GLAZBENI ODGOJ u redovničkim novicijatima

Cijena 130 din

Narudžba: INSTITUT ZA CRKVENU GLAZBU
Kaptol 29
41000 Zagreb